ІЗ ЛЄҐЕНД ЮЛЇЯ ЗАЙЕРА.

INULTUS.*)

Се діялось менше-більше двацять літ після битви на Білій горі...

Вечір був красний. Сонце западало за Петршіном. Градчани блискотіли в рожевому сьвітлї. Велтава подабала на ріку з темного, текучого янтару. Карловий міст чорнів від людий, коний і повізок. Се була величава картина. Що тут не увихалось на огнистих конях, в богатих шатах шляхти, сих гордих, величнїх, чужих зайдів, що займають місця і права з'убожілих тубольців, що їх тут не увихалось сих иньших, сих зрадників проклятих, виродків з чеської крови, що її виперли ся і продали за Юдин гріш! Се була величава картина. В позолочених, важких кароцах блистїли пралати, яких придверні самого Спасителя були-б не пустили в дім, коли-б убогий і босий був застукав до них; пишались красні жінки в шовках і золотї, в яких порожнїх душах не було й дрібки справжнього жіночого чутя. Межи кіньми і повізками товпили ся міщани, товсті, все вдоволені, коли у них повний мішочок і добре стравлений обідець. Сї супокійні горожани виповнювали порожнечу між повізками й кіньми, і доповнювали як слїд сю сьвітлу картину, на якій була лише одна пляма. Се була юрба обідраних жебраків, що стояли оддалїк староміської мостової вежі. Вони одні полишились вірними чеській землї, вони одні, на сей час живий її

*) З книжки п. з. „Julius Zeyer. Tři legendy o krucifixu". V Praze, 1895.

Generated on 2015-07-05 10:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571478
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

символ, полишились їй вірними враз із нуждою, сльозами й журою, що не хочуть вийти з її меж.

Очи красних пань, гордих шляхтичів, товстих міщан не спочили анї на хвилю на сїй юрбі худих, збідованих постатий, а як часом їх очи заблудили в сей бік, відвертались мерщій від неприємної картини. Часом лише деяка з пішки йдучих, в жалобу одягнених жінок подала їм милостиню. Жебраки сї сидїли на пішоходї, притулюючись до себе: старцї, слїпцї, калїки, всї в лахмітю, наче одна родина; спільною їх матїрю була невимовна нужда.

Оддалїк сеї громади задержав ся молодий чоловік. В нього одїж мало що була лїпша від иньших, хоч о много чистїйша, а лице в нього було блїде і марне, як у иньших. Про се одначе був на диво гарний. Риси його обличя були ідеально красні, довге волосє і мягкий його вус мали краску темного золота, темнаві його, марючі очи сьвітили чаром загадочного смутку і були глибокі і вохкі від сліз. По устах снувала ся болїзна усьмішка. Глядів часочок на жебраків, шукав чогось в порожньому свойому мішочку, знайшов там вкінцї малий гріш і поклав його в долоню старого слїпця.

Склонивши на груди голову спер ся відтак на поручє моста і вдивляв ся в градчанські будівлї, що тонули в синьому сумерку. Рожева заграва на них уже була погасла. Глядів довго, довго на пражський город і його лице злегка спаленїло, а уста щось шептали. Вкінцї сїв собі біля жебраків і закрив обличє долонями.

Сонце вже давно було зникло; стояв глибокий сумерк, повізки перестали гуркотїти, тупіт коний замовк. Міст опустошів проквільно зовсїм, і жебраки почали відходити, скоро не було вже вигляду на милостиню. Але молодий сей чоловік сидів іще довго, безворушно. Коли врештї встав і озирнув ся навкруги, стояла ніч, а на небі горіли звізди. Ріка шуміла грізно в низу. Спер ся знов на поручє і глядів на глухо розгойдані хвилї.

— Чому не кину ся в глибінь, де знайшов би я супокій і тишу, де гасне ненависть, де кінчить ся насильство, несправедливість і ганьба? — питав сам себе шепотом.

Долї, на ріцї, мерехтїли на хвилях відбиті звізди. Зняв від них зір у гору до їх чистїйших і яснїйших сьвітючих взірців. Їх великий мир запав йому в душу, наче відкритє. Ся нїма їх мова видавалась йому обіцянкою неосяжного, безмежного щастя.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 10:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571478
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Бути щасливим, — шептав до себе, — що се за почуванє? Кого би поспитати, щоб менї се з'ясував? — Думав іще хвильку, опісля механїчно почав відходити. На мить одначе заступив знечевя дорогу двом нишком ідучим постатям. Се був мужчина й жінка. Мужчина старий і згорблений; жінка струнка і молода. Мужчина підійняв у гору ліхтарню, яку держав у руках, а її сьвітло просто падало на марюче, блїде й красне обличє задуманого молодця.

Жінка з перестраху скрикнула, промовила тихо й скоро декілька слів по італїйськи, сягнула до мошонки і подавала молодцеви щедру милостиню.

— Не жебраю, — відказав сей випрямивши ся, і поглянув на неї з докором. Її блїде лице було несказано гарне і марморово супокійне. Її зір блукав по його вбогій ноші і опинив ся знов на шляхотних рисах його обличя.

— Простїть, пане, — сказала нарештї, а її голос солодкий, звучний і глибокий хвилював ся співно серед ночи. — Простїть, пане, я не хочу вас обидити! Знаєте прецїнь, що на сьому місцї звичайно сїдають жебраки, а тепер темно, і я не могла вас через се як слїд пізнати. Чим можу вас перепросити? — І подала йому руку, як мужчина мужчинї. Рука її була холодна мов камінь, тверда й важка.

— Я не гнїваю ся, — сказав молодець і здрігнув ся, бо йому здавало ся, що доторкнув ся руки мерця. — Був же се привид? — питав себе і поглянув на неї уважнїйше. Була гарна, так гарна, що ще нїколи такої не бачив, але в сїй її красї було щось камяне, подібно як в її дотику. Тепер запримітив, що його руку держала доси.

— Пане, — промовила, — докажіть менї, що ми з собою в згодї. Будьте чемні і відведїть нас. Прошу вас на вечерю.

Лице молодця спаленїло і він висунув свою руку з її. Промінє від ліхтарнї падало доси на його обличє, і красна жінка запримітила у нього засоромленє. Всьміхнулась гордо і супокійно.

— Я донна Флявія Сантінї з Медіоляну, — вимовила з простотою. — Мій дім без плями. Не чули ви, пане, нїколи мойого назвиска? Багато з передових мешканцїв сього міста за честь собі покладали-б мої запросини, а ви ними так помітуєте.

Дала знак рукою і сказала до старого:

— Ходїть і сьвітїть.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 10:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571478
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Простіть, пані, — оправдував ся молодець збентежений і застиджений. — Я обидив вас? Мене болить се, бо в вас стільки доброти.

Йшов біля неї. Лице її не змінило ся, було далї мармурово супокійне, невимовно красне, горде, холодне. Але з її уст упало декілька слів.

— Чи чули ви коли про моє назвиско? — знов спитала в дорозї.

— Нї, пані, — відповів несьміло. — Ви певно одні з тих зайдів, що загарбали нашу нещасну землю?

— Я тут чужа, — відказала, — але мій рід не загарбав нїчого, анї на сїй землї, анї де инде. Припадок завів мене сюди. Мій рід міщанський. Моя рука одначе сягає по корону. По одну з тих корон, які дає штука.

— Ах! — зітхнув молодий мужчина. — Бути артистом! Творити! творити! — Зняв очи до неба; опісля звісив голову.

— А ви що за одні? — поспитала красна жінка.

— Я поет, — прошептав так тихо, що його слова розвіялись десь у подихах вечірнього вітру. І стало йому сумно і тужно. Думав про всї ті піснї, які родились йому в серцї і мовчали смутно, наче в клїтцї, бо не було в них сили добутись з його здавлених грудий, на яких тяжіла скеля проклятя і безталання, як і на цїлій його рідній землї. Стогнали там сї піснї ненависти, сї тиртейські вибухи, заводили там сї жалощі над нуждою країни, над загубою власної рідні, але не здужали олицетворитись, бо в аґонії сеї землї занїмів її ґеній, і кождий її член під сю пору був одеревілий, приголомшений, скаменїлий, як вона цїла.

Донна Флявія зачула його шепіт, хоч тихий, і промовила: — Ви поет! Тим лїпше, бо зрозумієте мене борше. Річ се важна, про яку хочу поговорити з вами.

Поет почував себе тепер вповнї свобідним. Коли йшов так біля сеї гарної жінки, здавалось йому, що йде з приятелем. Гадка про вуличню пригоду, яка при несподїваних запросинах донни Флявії мимоволї прошибала і бентежила чисте його думанє, розвіялась без слїду. Йшли нїчого до себе не говорячи в гору прикрою, пустою й темною вулицею, над якої кришами зазначувались невиразні обриси градчанських манастирів, палаців і костелів. Задержались перед невеликим домом з високою, позаламуваною покрівлею. Старий, що ніс лїхтарню, добув ключа, відчинив двері,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 10:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571478
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і увійшли. Деревляні сходи з богато різьбленим поручєм вели в гору на одинокий поверх. На горі відчинились темні, гарно оковані двері, і вийшла бабуся з незвичайно суворими рисами лиця, в чорній сукні, з довгими чотками, що висіли від пояса аж до землї. Очи її жовтаві, круглі, мов у нічного птаха, здавало ся, прошибали безмежну далечінь і виділи те, чого нїхто не видить. В руках держала великий, мосяжний сьвітич з трьома восковими сьвічками. Поздоровкала мовчазно донну Флявію.

— Плячидо, — сказала, — веду собі гостя! Дай нам їсти і пити!

Увійшли до просторої кімнати, що була обвішана фляндрийськими макатами. На середині стояв великий, важкий, різьблений, дубовий стіл; зрештою, крім кількох великих крісел, не було иньших меблїв у покою, тільки величезний креденс, повний стародавнїх срібних і бронзових знадоб і мисок, займав стїну межи двома вікнами. Поетови, що замешкував бідну комірку десь в пустій дільниці. оддалік новоміських башт, видавалась отся заля по королївськи величавою. Не давав одначе сього по собі пізнати і опустив зір на ковер, що покривав велику часть цегляного помоста. Донна Флявія вийшла з покою і просила його, аби собі сїв. Плячида мовчазно застелювала стіл, порушаючи ся мов у снї, а старий, що товаришив донні Флявії, очевидно слуга дому, присунув крісла і засьвітив іще три воскові сьвічки в другому мосяжному сьвітичі.

Донна Флявія вернула незабаром. Здійняла була плащ і мала тепер на собі темно-жовту, шовкову сукню, прикрашену сріблом лише коло рук і шиї. Її каштановате, мягке і буйне волосє укладалось просто і гарно над пишним чолом; її ясні і великі очи були на диво гарні, але погляд у неї був холодний.

— Сїдаймо за стіл, — озвалась і сїла.

Поет сидів супроти неї, а старий, що вийшов був з покою, сїв також коло стола.

— Ґвідон — сказала донна Флявія — знає мене від дитинства, подібно як Плячида; служить моїм родичам і єсть моїм приятелем.

Старець усьміхнув ся супокійно.

— Він нїмий, — промовила тихо Флявія.

Настала хвиля мовчанки.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 10:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571478
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Отже ви, пане, не чули ніколи мойого назвиска? — підійняла дальшу розмову донна Флявія. — Адже-ж я живу в Празї вже цілий ряд літ, і говорять, що я славна. А ви, пане, не чули назвиска Проперчії де Россі? Ні?! Ну, се може бути потїхою для мойого самолюбства. Проперчія де Россі з Бононії була найславнїйша італїйська різьбарка. Твори її повні сили і божеської краси. Я їх бачила в Італії ще дитиною, і тодї вже ввели вони мене в захват, а опісля дали менї напрям і запал на ціле житє. Я стала, як Проперчія, різьбаркою.

Задумалась і прошептала:

— Чи дорівняю їй коли?

Опісля звернула ся до молодого поета:

— А ви як називаєтесь?

Зморщив чоло, в його очах розілляв ся глибокий смуток. Не відповідав зараз.

— Називайте мене, панї, Inultus, — відізвав ся врештї.

— Inultus! Дивне імя! — сказала Флявія. — Inultus значить Непомщений? чи Непокараний? Думаю, що нїхто крім вас, пане, так не називаєть ся.

— Адже-ж, — відказав Inultus, — так міг би кождий називати себе в сїй безталанній країнї, бо тут нї одної душі немає, яка-б не прагнула пімсти.

— Ах, з вас, пане, мальконтент! — говорила донна Флявія. — Тим лучше!

Inultus мовчав понуро. В тім увійшла Плячида несучи на срібній мисцї вечерю. Донна Флявія запрошувала Інульта ласкаво до їди. Не торкав ся страви через цілий день, а тепер мусїв перемогти себе, аби не видати себе голодним. Забув на хвилю про все, що його гнїтило і пив і їв без жури, ласо, але поміркованo. Донна Флявія з'їла лише трохи овочів.

— Засьвіти лямпу в робітнї! — озвалась по вечері до Плячиди, а за хвилю встала, відгорнула завісу, за якою знаходили ся дверцї, і сказала: — Покажу вам, пане, свою робітню і розкажу, що спонукало мене запросити вас до себе. Ходїть!

Сьвітло трьох великих ламп проникало глибоку темноту кімнати, до якої увійшов Inultus з донною Флявією. Релєф з білого мармуру, з'ображаючий жінку Путифара, як Йосифори зривала плащ з рамен, яснїв своєю білизно́ю і чарівною красою прямо на-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 10:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571478
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

проти Інульта. В тому творі було стільки сили, пристрасти і заразом стільки солодкости, що Inultus остовпів.

— Се праця ваших рук, мадонно? — спитав з захватом. — О, які ви, пані, великі, сильні і величаві!

— Ні, — відказала, — се твір Проперчії де Россі! Я зробила з нього лише копію! Я не така велика, міцна і величава, як вона, але хочете знати, пане, в мене намір більший, сильнійший і величавійший, а ви можете мені допомогти до його здійсненя.

— Я? Я? — дивував ся Inultus. — Яким робом?

— Скажу вам, — рекла. — Проперчія де Россі кохала нещасливо і либонь померла з погордженої любови. В сїй отже постаті жінки Путифара вона олицетворила цїлу свою пристрасть, цїлу свою розпуку. Любов для смертного прикувала її до землї. Я-ж не знаю, що значить любов до мужчини і не хочу про се нїколи знати. Та за се я сьміло здіймила свій зір до самих звізд, де приманює уява безсмертної слави. Слава і штука, се одинока моя любов і одинокий мій Бог.

Підійшла до великої білої опони, відгорнула її і Inultus побачив високий деревляний хрест, на якому висїв Христос натуральної величини, улїплений з глини; був майже на викінченю, тілько лице його було доси зазначене лише загальними обрисами.

— Бачите, пане, ось моє бажанє і моя найвисша розпука! — говорила Флявія. — Сотворити вмираючого Христа в такій аґонії, аби кожде серце мусїло затремтїти, се не повелось доси анї долотом, анї пензлем жаднїй жіночій руцї, а — на скільки пригадую собі — не доконав доси сього анї один мужчина. З'образити в мармурі сю велику голгофську траґедію, з цїлою правдою житя, з цїлою дрожею конання, з сяєвом ідеальної краси — отсе сьміла мрія мойого житя! Із здійсненєм сеї мрії борю ся вже два роки. Двацять разів я зміняла лице свойого Христа і двацять разів гірко розчаровувалась. Не вірю в Христа і через се він не може з'явитись моїй души, не може відбитись у мойому серцї; втратила я сю користь віруючих і через се з трудом мушу його шукати в своїй уяві, творити і стежити.

Inultus здрігнув ся.

— Не вірите в Христа? — сказав і сльози ринули йому з очий. Йому здавало ся, що через се кощунство у Спасителя прибавилась одна рана більше, а при тім спочував глибоко із сею

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 10:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571478
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

гарною, камяною, зимною жінкою, з сею темною, невіруючою, отже неживущою душею. Її очи засьвітили ся, коли побачила його так зворушеного.

— О, як же-ж ви тепер подібні до Христа, такого, якого з'образила нам леґенда, а зберегла штука! — говорила майже з захватом. — Знайте отже, гляджу давно і даремно за взірцем між живучими, взірцем для сего, що моїй душі не може з'явитись. Коли на мості я побачила вас, то скрикнула з подиву, бо в вашому обличю я знайшла первовзір мойого Христа! А тепер бачу знов, як щасливо я вибрала! Інульте, після вас я його сотворю! Будете взірцем для мойого вмираючого, жидівського короля!

— Ніколи! — сказав з покорою Inultus. — Я не гідний сього! О, як можете чогось подібного жадати, мадонно!

Всьміхнула ся і сказала: — З вас дитина, приятелю! — За хвилю взяла його за руку, повела до великого, відчиненого вікна, просила його сісти на кріслї, а сама сїла на коврі, розісланім на широкій підмуровцї вікна і звисаючім з неї на обидва боки, до покою і на зверх дому. Ніч стояла холодна і вірчаста. Розкривав ся чудовий вид на місто, а за ним на далеку країну, де темні обриси узгіря знїмались у гору, а між ними полискувала Велтава. Шум ріки заповняв робітню сумовитим своїм ритмом. Подабало се на великий, траґічний плач Праги, що лежала у підніжа хмарного города, наче спутана королївна в неволї. Коли Inultus зирнув крізь вікно на місто, почув у собі знов цїлий, нїмий, великий біль сеї нещасної землї, якої імя було вичеркнене з книги живучих, якої звізда поринула в мороцї смерти і забутя. Важке зітхане вихопилось йому з грудий і він заслонив обличе руками.

— Приятелю, — озвалась Флявія, — я знаю, що в вашому серцї дїєть ся. Хоч стороння, розумію вас. Знайте, пане, що можете сїй країнї, над якою плачете в нїмому жалю, сьому народови, з якого походите, зробити велику прислугу, коли згодитесь на моє жадане.

Inultus зворушений розкрив очи допитливо.

— Справдї, — продовжала Флявія, — так воно, як вам кажу; з'ясую вам се, пане, зараз. Один із сих найсильнїйших, в якого руках спочивати може судьба сеї країни, назвім його хоч би дон Бальтазаром, бо він Ішпанець, навідує мій дім. Моя родина з давен-давна мала супроти його роду з'обовязаня, і задля нього мій батько зайшов у Чехію. Дон Бальтазар навідує отже мій дім.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 10:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571478
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Се для нього велика честь, хоч мала радість, бо його темні, дявольські очи родять в мені якийсь неозначений страх. Я говорила раз в присутности дон Бальтазара, як уявляю собі вмираючого Христа, хоч не признала ся йому, як вам, пане, що в його божество не вірю. Дон Бальтазар закликав мене на другий день до своєї палати, в якої мармурових залях яснїє королївський достаток. Завів мене до своєї золотом сяючої ораторії, де доси стоїть порожнїй вівтар, і сказав: „Моя душа втомлена пристрастями, приспана вічним шептанєм молитов, зацоколїла в бою, який безупинно ведеть ся на сїй бунтівничій, кощунській, проклятій землї. Не зумію вже навіть молитись. Покладїть менї, панї, на порожньому вівтарі сеї каплицї такого Христа, про якого ви вчера говорили, такого, щоби своєю аґонїєю зворушив мене, щоби нїмим окриком збудив мою дрімучу душу, — а засиплю вас золотом і вознесу ваше імя до звізд!“ — Так, Інульте, приятелю, правив менї дон Бальтазар, — і я від сеї пори живу в горячцї... Інульте, сотворю Христа після вашого обличя, сотворю його з цїлим безмежним болем, який гнїздить ся в вашій груди. Нїмий крик вашого, пане, смертельно смутного лиця збудить либонь людське почуванє в темній, дявольськи-пишній душі сього Ішпанця, зворушить його мабуть до слїз! Се буде, немов би сей ваш нещасний край вашими устами питав Бога: „Боже мій, Боже мій, на що мене покинув єси?“ Зважте, що за добро із сього могло би бути для Чехії! Чуєте, Інульте, глибокий плач сеї ріки? Бачите, як Прага в розпуцї здвигає рамена до звізд?

Замовкла, її очи горіли і з безмежним благанєм впились в його обличє. Inultus дрожав на цїлому тїлї; опісля вхопив обі її руки.

— Все зроблю, чого лише жадаєте від мене! — промовив в екстазї. — О, привяжіть мене до хреста! Вложіть цїлу біль сеї землї, таку, як ви побачили на мойому обличю, в риси свойого вмираючого Христа, а може зворушить ся врештї те камяне серце на сей вид! І в вашій душі озоветь ся мабуть в часї роботи тихий голос, який вам прошепче, що Христос дїйсно жив і був Богом!

Флявія подала йому руку.

— Може станеть ся так! — сказала відвертаючи очи, аби з них не вичитав безвіря.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 10:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571478
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Тепер відходьте, приятелю, — додала опісля, — а прийдіть завтра рано! Мій мішок для вас отворений, а моє серце переповнене вдякою.

Махнув рукою, наче хотів її просити, аби мовчала.

— Добраніч! - сказала і закликала старого Ґвідона, який випустив Інульта з дому і запер за ним двері.

Флявія стояла ще хвильку в задумі при відчиненому вікні. В тім увійшла Плячида.

— Гляди, — промовила старушка і показала їй черепки з чаші.

— Ну, і що? — спитала Флявія.

— Ся венецька чаша, з якої пив твій гість, трісла, заки її я доторкнулась. Сей мужчина приніс нещастє до твойого дому.

Флявія усьміхнулась.

— Знаєш, — сказала, — що я не віруюча!

— Коли увійшов до кімнати, а я вам засьвітила, — говорила притишеним голосом Плячида, — мені привиділось, немов я сама стою на сходах у низу і немов ви підносите привалені двері від підземелля, і я бачила, як його окровавленого вкидано до підземелля.

— Йди спати, Плячидо! — мовила супокійно Флявія. — Ти спала тоді, коли нам сьвітила, а твої сни все важкі і страшні.

— І часто пророчі, — додала Плячида. Потім обі розійшли ся без дальшої розмови.

Inultus під сю пору вештав ся по сонній Празї, в справжній горячці; марючи дивив ся на звізди, на темну ріку, здіймав руки до Бога і кликав у захваті до Нього, аби здійснив його і Флявії мрії. Рано, блїдий і смертельно втомлений, застукав до зачинених дверий італїйської різьбарки.

Німий слуга відчинив їх йому і приязно всьміхаючись завів його до робітні. Донни Флявії там іще не було. Плячида лише увійшла незабаром.

— Пані велить, — сказала до Ґвідона, — щоб ти зробив те, що тобі говорила вчера!

Відійшла, а Ґвідон звернув ся до Інульта. Швидко почав з нього здіймати одіж, і Inultus побачив себе в коротці нагим до пояса; Ґвідон здійняв з нього також обувє, опісля повів його до руштованя, якого молодий чоловік учера не запримітив, а яке творило великий, порожній, деревляний хрест на підвисшеню. Ґвідон поставив Інульта, наче дитину на високому підніжю під хрестом,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 10:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571478
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

узяв мотузи, привязав йому сильно руки до довгих рамен хреста, опісля ноги до пня, і підніжє відсунув. Inultus висів таким чином на дереві, мов сам Христос. Незабаром увійшла донна Флявія. В темній, свобідній, простій шаті, стягненій в половині тіла лише поясом, була ще красша як учора, але холоднійша, а вираз її обличя був суворий і поважний. Поглядїла на Інульта як на предмет, а не на чоловіка, і мовчки взялась до роботи. За годину Inultus зомлїв і не знав, що дієть ся з ним. Коли очуняв, донни Флявії вже не було в робітні. Ґвідон і Плячида розвязували мотузи, помогли йому вбратись і принесли вина та страви. Не міг їсти багато, за се пив жадно і лежав потім довго на коврі розісланому на землї, сперши голову на подушцї, яку подав йому Ґвідон. Коли міг уже вдержатись на ногах, поміг йому німий зійти зі сходів і завів його аж до моста.

Так бувало щоденно. Інультус переживав муки. Майже нагий, привязаний міцними мотузами, які продирали опухлі його члени аж до крови, висів так день-у-день по кілька годин на хрестї голодний, спрагнений, бо не міг уже анї їсти, анї пити, висів у справжній горячцї екстази, що була наслїдком невсипущого роздумуваня над Христовою мукою, яку сам переживав тепер тїлом і душею. Якийсь одур захоплював його проквільно. Розгорячкована уява піддала йому гадку, що Бог післав його нещасній чеській країнї, аби її спас мукою на хрестї. Здавало ся йому, що дух самого Спасителя людськости сходив у його тїло, коли висїло привязане на хрестї, що подих самого Бога вступав у його тїло і розяснював, аби через нього сьвітло могло колись зійти в отсю темну душу, про яку йому говорила Флявія, в душу Іспанця, в котрого руках спочивала мабуть судьба чеської землї. Вмирав майже зі щастя на згадку, що через його смерть його рідна земля буде спасена, через його смерть, бо почував добре, що се велике щастє мусить оплатити житєм.

Inultus був щасливий, але донна Флявія що день ставала більше понурою. Поки працювала, здавало ся їй, що твір її вдасть ся, але коли Inultus відходив, оставалась сама, почувала цїлу вагу гіркого розчарованя.

— Все не те, за чим шукаю! — кликала пристрасно. — Се тїло втомлене, одеревіле, збідоване, будить перестрах і милосердє, з нього я вдоволена, але лице! Воно гарне і смутне, як у Інульта. Смутне, чисте, вітхнене, — се правда. Але се не ви-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 10:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571478
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

старчає мені! Не бачу аґонії в тому втомленю і зомлїню! Деж тут містичний вираз розлуки душі з тїлом? І в нагальній розпуцї вхопила була одного дня штилєт і розборознила ним гарне, смутне, вітхнене і чисте лице свойого Христа. Опісля сїла під хрестом і плакала. Не вміла плакати, сльози спричиняли їй лише біль, а не подавали жадної пільги, і їй усе здавалось, що допустила ся злочину. Плячида увійшла до робітнї, поглядїла на змарновану працю, опісля на заплакану Флявію і здивована приступила до неї.

— Плачеш над ним? — озвалась. — Бідна!

— Над ким? — спитала Флявія і нагло поблїдла.

— Над Інультом! — промовила сьміло бабуся.

Флявія одеревіла. Її серце товклось так сильно, що чула, як стукало в грудях. Але скоро попала в одур і кинулась на Плячиду зі штилєтом у руках.

— Брешеш! — крикнула.

— Тим лучше! — відповіла Плячида, боронячись холоднокровно.

Флявія втихомирилась.

— Відходь! — сказала. — Ненавиджу його!

Плячида відійшла. Флявія схаменулась і взяла ся направляти споганене лице свойого Христа.

Коли на другий день прийшов Inultus, працювала знов терпливо і витревало, наче нїчого не стало ся.

Ненавидїла його одначе дїйсно за сю хвилеву слабість, яку майже несьвідомо почувала до нього, а яку Плячида відгадала, проникаючи її своїми великими, жовтими, совиними очима. Ненавидїла Інульта і тим сильнїйше кохала своє дїло, яке їй щораз лїпше почало тепер удавати ся. Не було зрештою чого дивуватись, бо коли Флявія шукала тїни смерти на людському тїлї, знаходила її що день виразнїйше на лицї бідного Інульта, який почував тепер, що дїйсно вмирає, і сею гадкою впоював себе, як иньші впоюють себе любовю або вином. У сьому пеклї, в якому жив, він, нащадок колись славного, нинї знищеного роду, він, поет, який не вмів знайти слів для сього, що в ньому кипіло, він Чех, який бачив зраджену вітчину стоптаною, заволоченою в кроваве й остогидне болото, в сьому пеклї не мало житє для нього чару анї усьмішки, а смерть, яка мала бути спасенєм не лише для нього, але мабуть й для цїлої його землї, для його цїлого народу, смерть видавалась йому чимсь найкрасшим, найсовершенїйшим, що

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 10:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571478
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

може стрінути чоловіка на сьому падолї слїз і болїзни. Про те його надія близького спасеня, яке вже певно і виразно бачив перед собою, сяла наче зоряна корона з його скрані, і Флявія могла бути вдоволеною, бо признаки сього близького скону не були звичайні і мали питому вибранцям ореолю.

Одного дня прийшов ущасливлений; якийсь таємний голос говорив йому: „Нинї осягнеш, чого прагне твоя душа!“ Донна Флявія увійшла, коли вже був привязаний до хреста. Був майже нагий, а з цїлого його тїла виходило виразно якесь сьвітло. Подивилась не без зачудуваня на його лице і побачивши там невимовне щастє, яке на хвилю вигладило і затерло всякі слїди довгих мук, захмурила ся. Се не був вираз її Христа в аґонії, се щастє шкодило її творови.

— Не всьміхайтесь, пане, так солодко! — сказала з нехітю. — Сей огонь щастя у ваших очах не лицює зовсїм зі штивністю набренїлих членів, покалїчених до крови. Чудно менї, — додала лагіднїйше, — що можете ще заволокти ся сюди. Чому не жадаєте, аби я по вас посилала лєктику або повізку? Не памятаю сама про се!

Inultus підвів очи до неба, всьміхнув ся ще блаженнїйше. Не треба було йому вже повізки, не буде з трудом волокти ніг по твердій землї. Усьміхнув ся ще блаженнїйше, але нїчого не сказав.

Донну Флявію пройняла якась злоба.

— Робить се менї на перекір! — подумала собі в души. Закликала Ґвідона.

— Стягни пута тїснїйше! — сказала остро. — Не бачиш, що мотузи розпустились?

Ґвідон послухав.

— Тїснїйше, тїснїйше! — кричала Флявія наче в горячцї, коли запримітила вираз фізичного болю на обличю Інульта, якому кров почала текти з рук і ніг. На вид сеї крови її очи сьвітили ся жорстокістю тигра. Дала знак Ґвідонови, аби відійшов, а сама вилїзла на руштованє і поклала Інультови на голову великий вінок, сплетений із терня. Віддихала тяжко, а коли поглянув на неї з несьвідомим докором, почула полумя в серцї. Якась імла на хвилю заслонила її очи, але потрясла головою, перемогла себе надлюдською силою і вбила брутально тернову корону в його скрань. Затремтїв з болю цїлим тїлом, слабий крик вирвав ся йому з уст, і струя крови потекла йому обличєм на голї, запалї груди. Був блїдий

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 10:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571478
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

смертельно. — Так менї подобаєш ся! — промовила донна Флявія в якомусь нелюдському упоєню ненавистю й любовю, гнївом і хоробливою роскішю і збігла з руштованя.

Inultus зомлїв, його голова склонилась, а очи танули в мрачній містерії, в імлї між житєм і смертю. Се була нарештї аґонія.

Флявія попала в одур, її серце товклось, але руки не тремтїли. Взялась до роботи, і здавало ся їй, що під пальцями родить ся чудо штуки. В робітнї стояла тиша, мов у гробі, лише її прискорений віддих і слабі зітханя озивали ся в сїй глибокій нїмотї. Але Inultus прийшов врештї до себе, розкрив широко очи, жив знов.

— Боже! — промовив, — що дїєть ся зо мною?

Донна Флявія закляла голосно.

— Ще пів години! — закликала, — була-б і я у цїли! На віщо ти пробудив ся?

— Мадонно! — озвав ся Inultus, — мабуть умираю!

Здрігнулась цїла, пірвала за штилєт. Перша її гадка була людська: хотїла швидко перерізати пута і звільнити його. Вискочила на руштованє, але він, котрому близкість смерти мутила вже гадку, не зрозумів її наміру і думав, що хоче його вбити.

— А так, маєте слушність, панї! — сказав глухо. — Що значить моє житє, а коли вгородите ніж у моє серце, побачите сей справжнїй, вами так довго пошукуваний вираз аґонії, і моє пожертвуванє буде цїлковите...

Глядїв на неї розмріяний. Почула ляву в жилах, в її ушах щось гудїло наче дзвони, а живчики били мов молотом. Кровожерне божевіллє, рівнаюче ся дикій роскоші, заволодїло нею; мірила в повітрю штилєтом в напрямі серця.

— За тебе, мій народе, — говорив Inultus чим раз слабше, — за тебе даю кров! Боже, прийми її во відкупленє!

— Чого глузуєш надо мною? — озвалась глухо Флявія і в сїй хвилї її очи впили ся страшно в зсинїле лице, обведене сьвятим сяєвом.

Подалась в зад, опісля зняла в гору штилєт і вбила його йому в груди. Стрепенув ся так, що аж цїле руштованє захолїталось, і поглядїв на неї з зачудуванєм. Збудив ся нагло зі свойого маяченя. Щось блиснуло йому в голові, щось здавило його серце. Се був жаль над утратою житя, якого не зазнав, а яке улїтало тепер, над утратою молодости, якої солодкої краси не розумів, а яка тепер гасла притьмом; се був жаль над утратою сього слова,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 10:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571478
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

яке йому тепер у серці безслїдно гинуло, на віки нїміло. Велика сльоза текла йому по обличю. Опісля одначе зирнув на Флявію і всьміхнув ся.

— Боже, відпусти їй! — прошептав і тїнь пролетїла йому по лиці. Поник головою і сконав у тихому зітханю. Кров з його бока капала важкими краплями на землю, і глухе, проймаюче дзюрчанє, відмірене мов тиканє годинника, пробудило блїду Флявію з камяного жаху остовпіня. Зійшла помалу з руштованя, мов крізьсон перейшлась по робітнї, мов сомнамбуля приступила до свойого дїла і в справжнїй горячцї вітхненя забралась до роботи. Години минали, а Флявія не переставала. Сонце саме западало і кроваве промінє сипало в робітню, коли Флявія скінчила свій хрест. Відступила на крок, блиск невимовного щастя бив з її очий, звела руки над голову і закликала:

— Я певна, що безсмертнє дїло вийшло з під моїх рук! Я піднялась на високости, про які мріяла!

Обернула ся до свойого крівавого взору і нагло зник цїлий запал, погасло цїле щастє в її грудях. Флявія мала сю страшну сьвідомість, що допустилась злочину. Впала важко на долівку і довго тут лежала. Вже було темно в робітнї, коли встала. Подивилась знов на Інульта. Їй здавалось, що в сумерку він розкриває свої рамена їй на зустріч. Волосє з'їжилось. Їй здавалось, що прагне поцїлунка сих блїдих уст.

— Наречена трупа! — шептала до себе, повзучи на колїнках до замученого Інульта. Доторкнула ся його ніг. Мармуровий їх холод вернув їй розвагу.

Встала, засьвітила лямпу і відчинила двері.

— Плячидо! Ґвідоне! — закликала.

Обоє скоро прибігли неспокійні, бо дивували ся, що так довго працювала, а її голос був тепер притишений і зовсїм змінений. Дивились на неї з перестрахом; була страшна, коли стояла там в кутї, сперта о стїну, з клеймом застилої крови на блїдому чолї, яким доторкнулась була його покрівавлених ніг. Озирнулись по кімнатї і запримітили мертвого Інульта з крівавою раною. Безворушно, без слів стояли тихо, як сама одеревіла Флявія. Вона промовила врештї. Вказала пальцем на Інульта.

— Винесїть його! — сказала глухо.

— Ти вбила його? — спитала Плячида.

Флявія кивнула головою.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 10:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571478
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Бог менї се відпустить! — мовила за хвильку.

— Згадуєш Бога? — спитала з зачудуванєм Плячида. — Зачинаєш в нього вірити?

— Я не могла докінчити свойого діла без сього вбійства! — промовила обминаючи Флявія. За хвильку додала:

— А він сконав з усьмішкою на лиці.

Закрила собі лице.

— Щож тепер? — питала Плячида.

— Не знаю, — відказала несьміло Флявія.

— Я знала, що його колись вкину до сього підземелля, скорше чи пізнїйше! — мовила до себе Плячида з сумною усьмішкою. — Винесїм його, поки час! — сказала до тихо плачучого Ґвідона, — поки ще нїхто нїчого не знає! Ви, мадонно, сьвітїть!

Винесли мертвого Інульта і сей кровю помазаний його хрест, зволокли з трудом важке бервено зі сходів, а Флявія відложивши на бік лямпу, підняла важкі двері від підземелля. Се був останок старинної якоїсь будівлї, якась витесана в скалї безодня, в глиб якої вели стрімкі, зиґзаковаті, ховзькі сходи. По них сходити було вельми небезпечно. Плячида і Ґвідон підняли отже трупа над отвором, висунули над пропасть, а потім кинули його туди. Коли долетїв до дна, озвав ся з глибокої тьми глухий відгук так незвичайного, так страшного лускоту, що Флявія, Плячида і Ґвідон мов скаменїлї, в якімсь полузомлїню довго стояли безворушно, а коли опісля позирнули по собі, виділи тільки вирази жаху на посинїлих своїх обличях, що розбігли ся, одно в одному бачучи зловіщий привид.

Нїхто не відчував неприсутности Інульта; нїхто не питав за ним, нїхто не шукав, і донна Флявія могла спати супокійно. Плячида задумала ся, коли бачила її через кілька днів супокійною, як усе, без слїду, жалю, з усьмішкою на лиці.

— Горе їй! — сказала до Ґвідона. — Не вірю в сей супокій! Побачиш, що впаде в розпуку!

Донна Флявія дала тепер свій хрест кувати в мармурі, а над головою Христа працювала сама пильно. Коли діло було викінчене, завезла його до пишної палати шляхтича, який його був замовив. Слава донни Флявії ширилась по Празї. Дон Бальтазар устроїв великий пир у свойому домі, на якому вручено донні Флявії золотий вінок. Держала його в руках, впяливши очи в обличє мармурового Христа, котрого сотворили її руки, і дві великі,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 10:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571478
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

важкі сльози появились в її очах. Сумна і блїда вернула домів. Увійшла до своєї робітнї. Сїла оддалїк релєфу Проперчії де Россі і потонула в глибоких думках. Коли Плячида зблизилась до неї, промовила до бабусї:

— Коли-б ти знала, як мало слава заспокоює бажанє душі! Як би ти знала, як мало успіх ситить її голод!

Плячида взяла з її рук вінок і положила його на її скрань.

— Ти більша, як Проперчія де Россі! — сказала. — Ти побідила її!

— Проперчія де Россі! — скрикнула пристрасно Флявія. — О, як щаслива була вона, а яка я безталанна! — Закрила собі лице кінцем сукнї. — Її вбила любов, — додала знов поглянувши на Плячиду, — а я вбила любов!

Заридала важко, але в її очах не було нї одної сльози.

— Мовчи! — сказала Плячида суворо і положила їй долоню на уста. — Мовчи і забудь!

Флявія видавалась знов супокійною, зняла золотий вінок з голови і подала його Плячидї.

— Іди, — велїла, — і кинь сей вінок за ним до підземелля!

— Ти збожеволїла? — спитала Плячида.

— Іди і будь послушна! — велїла так рішучо і з такою силою Флявія, що старушка послухала і відійшла. Коли вернула до робітнї, на землї лежав релєф Проперчії де Россі, розколений на двоє, а на найсильнїйшому гаку, який його колись піддержував, висїла донна Флявія на свойому поясї.

Тої самої ночи зник хрест Флявії з ораторії сього іспанського шляхтича, якого хмарну душу сей мармуровий Христос так мало міг зворушити, як живий Спаситель не зворушив би її. Втїк сей гарний хрест з дому гріха і пихи до церкви, яку навідують найбіднїйші Пражани. Про се чудо розніс ся гомін по цїлій землї, а одночасно говорено всюди про невияснене самолюбство донни Флявії. Сю загадку розвязала аж Плячида. Була розбита. Тепер розповіла все. Відчинила двері від підземелля, Ґвідон звелїв себе спустити на діл і виніс на гору мощі бідного Інульта і золотий, за ним до гробу вкинений вінок.

Коли вбогий похорон Інульта, при співучасти простого люду переходив вулицями Праги, стало ся щось дивного. Здовж цїлої дороги клячало множество вбогих і жебраків, клонили голови до землї і в екстазї били чолами о каміня вулиці, на велике здивованє

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 10:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571478
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

тих богатих панів і пань, на конях і в позлотистих кароцах, котрі нароком, бачучи се, даремно шукали за причиною такої безжежньої чести, віддаваної з таким запалом.

Один пишний, італійський кардинал, що жив тоді у Празї, гнївав ся вельми, що величава його повізка що хвильку задля юрби, клячучої на вулицях, мусїла зупиняти ся. Саме хотів дати вираз своїй нехіті, коли з низького домика, що стояв оддалїк, вийшов старий, сьвятий духовний, убогий і простий, котрий саме до домика приніс був потїху і поміч. Як лише очи його запримітили домовину Інульта, простер рамена, цїлий заяснїв, клякнув і склонив голову. Нетерпливий кардинал вискочив з кароци, приступив до нього і доторкнув ся його плечий.

— Чому клячите, отче, і що має означати ся почесть? — спитав суворо.

Духовний поглядів на величнього достойника в шовковій пурпурі.

— Чи не бачите, пане? — дивував ся і відвернув очи від искрявого смараґдового хреста, що висів на грудях кардинала на золотому ланцюзї, і в сьвятому захватї проводив дальше очима домовину.

— Не бачу нїчого, крім похорону якогось жебрака! Хто се був? — питав кардинал.

— Не знаю! — відказав духовний. — Але, во істинну, се мусїв бути вибранець Божий! Чи не бачите, пане, що перед його домовиною йде король Давид з арфою в руках, а за нею сам Спаситель, босий, з терновою короною на голові!

І склонив у покорі чоло.

Як могли се бачити сї горді, пихою упоєні, засліплені порожньою славою сього сьвіта? Не для них, але для безталанних і погорджених, для сумних і пригноблених, для вбогих і простаків війшов на землю Христос, аби заснувати царство, яке не має нїчого спільного з тим, що зоветь ся силою і владою сього сьвіта. Про тих, що зовуть ся першими межи людьми, не знає Бог; тим одначе, що уходять за останнїх, дає инколи Спаситель потїху оглядати солодке, замучене, сонїшно-ясне своє обличе...

З чеського переклав

Михайло Мочульський.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 10:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000571478
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google